

Утвердження любові до батьківщини й героїзму в баладі А.Міцкевича «Світязь».

Мета: поглибити знання учнів про творчість А.Міцкевича, познайомити з баладою «Світязь», з'ясувати символічні образи балади та елементи фольклору; закріпити знання учнів про жанр балади, розкрити фольклорно-національні традиції в баладі, розвивати вміння виразного читання, аналізу художнього твору, виховувати кращі моральні якості людини.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

Повторення відомостей про баладу

Балада (фр. ballade, від прованс. ballar — танцювати) — жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового характеру з драматичним сюжетом. В основі балади лежить певна незвичайна пригода. Тому баладу часто називали маленькою поемою.

Балада виникла у XII-XIII ст. як любовна пісня до танцю у Провансі.

Балада зазнала розквіту в творчості Ф. Вйона (1431—1463). Балади писали видатні поети Італії Данте й Петрарка, Бернс, Гете, Шіллер, Гайне, Гюго, Жуковський, Пушкін, Міцкевич. В Україні до жанру балади зверталися П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, С. Руданський, Ю. Федькович І. Франко, Леся Українка, Б. Грінченко, А. Малишко, І. Драч, Л. Костенко, Б. Олійник.

II. Повідомлення теми, мети уроку

III. Опрацювання теми уроку

1. Повідомлення учнів про озеро Світязь.

Світязь - найглибше озеро України, а також найбільше за об'ємом прісноводне озеро в країні. Належить до групи Шацьких озер, розташованих на території Шацького національного природного парку на Волині.

Площа озера 26 км², найбільша глибина більше 59,0 м, хоча середня глибина становить 6,3 м, а прибережна смуга мілководна. Прозорість води до 8 м. Верхні шари води влітку прогріваються до 20 °С і більше, на глибині температура води постійна і становить 9 °С.

В озері зустрічаються рідкісні форми дольодовикової фауни. Рослинність озера рідкісна, окремі занесені до Червоної книги: лобелія Дортмана, наяда (у давньогрецькій міфології так називали німф, що жили у воді), прибережниця одноквітка, полунник озерний. Навколо озера росте ліс, який обіймає його ніби смарагдовим кільцем.

Озеро оголошено заказником разом із лісовими масивами площею 847 гектарів. Тут росте дуб, ялиця, граб, осика, сосна, вільха береза, а серед лісового різнотрав'я – рідкісні орхідеї. Також тут можна побачити ягоди: чорницю, брусницю, суницю.

Створилося озеро внаслідок провалу шарів земної кори в підземні пустоти. Версія геологів про походження унікального озера співпадає з народною легендою.

Протягом довгого історичного періоду озеро належало різним державам. Можливо, саме тому про нього існує багато легенд. Одну з них використав Адам Міцкевич для написання балади «Світязь». Його захоплювали вчинки героїв минулого, їх патріотизм.

2. Повідомлення учнів. Легенда про озеро Світязь. Вороги напали на прекрасне місто Світязь. Нікому було його обороняти, бо князь зі своєю дружиною пішов допомогти в нерівній боротьбі другові-сусідньому князю. Залишилися в місті лише діди, жінки з дітьми та юна княгиня. Не хотіли волелюбні жителі міста загинути від руки загарбника, жити в неволі, зазнати глуму та знущань. Тому вирішили прийняти смерть. Озеро поглинуло їх, даруючи безсмертя. На воді одразу з'явилися квіти неймовірної краси. Вороги зривали їх, але одразу падали мертві. І досі на водах Світязя милується Божим світлом чудове латаття, нагадуючи нашадкам про подвиг простих жінок, про їх безмежну гордість, про любов до батьківщини.

У цій баладі А. Міцкевич показав трагедію польського народу, який героїчно боровся за свою незалежність, але у нерівній боротьбі втратив її.

3. Читання балади А.Міцкевича «Світязь»

4. Бесіда за змістом

- Де відбуваються події?
- Яким ми бачимо озеро?
- Чому воно лякає уночі?
- Що чути з озера?
- Чи розуміють люди, що відбувається?
- Хто вирішив пізнати тайну озера?
- Що звелів зробити?
- Якої ж довжини був невід? (144м)
- Кого запросив освятити початок справи?
- Кого ввіймали? Опишіть зовнішність.
- Ким була ця дівчина?

- Що розповіла князівна?
- Як називалось їхнє місто?
- Хто правив ним?
- Куди вирушив князь?
- Чому не хотів князь залишати місто?
- Чим переконала князівна батька?
- Що сталося ввечері?
- Що вирішують жителі міста?
- Чого найбільше боялися люди?
- До кого звертається князівна з проханням? Яким?
- Що сталося з містом та жителями?
- Які квіти з'явилися на воді?
- Що фантастичне, а що реальне в баладі?
- Чи вдалося поету водночас показати красу, безпеку і чарівність природи? Що для цього поет використав?
- Яку таємницю зберігало озеро?
- Перед яким вибором опинилися люди?
- Як це їх характеризує?
- «Коло думок».
- Чи правильно вчинили жителі міста?
- Чи був у них інший вихід?
- Якби у вас була можливість, щоб ви порадили?

5. Аналіз балади

Тема: показ боротьби польського народу за незалежність; загибель жителів Світязя

Ідея: ушлявлення патріотизму простих людей.

Розмір чотиристопний дактиль

Римування: перехресне.

Елементи сюжету

Експозиція: опис озера Світязь.

Зав'язка: бажання дізнатися про таємницю озера.

Розвиток дії: поява князівни, розповідь про Туганову державу, напад ворогів.

Кульмінація: небажання потрапити в неволю та добровільна смерть.

Розв'язка: біле латаття як згадка про подвиг народу.

Образи балади. Жителі міста – люди сміливі, горді. Вони обрали волю і смерть, але не скорилися ворогові.

6. Коментар учителя. Балада «Світязь» побудована на матеріалі слов'янської історії, легендаризованої, поетизованої митцем у дусі романтизму. У даній баладі, як і в інших ранніх творах, багато місця відведено місцевому колориту. Місцевий колорит – це сукупність достовірних деталей, які передають географічні й національні особливості місця подій, атмосферу й обстановку новгородських країв. Невипадково тут згадуються реальні географічні місця: озеро Світязь – одне з найпрекрасніших місць України; Новогрудок-містечко, яке нині входить до складу Білорусії (Міцкевич народився неподалік від нього); Плужини – маєток, де проживав Михайло Верещак, брат коханої поета. Про місцевий ландшафт свідчать назви місцевих сіл: Царини, Заос'є, Рута, Щорси, руїни замків, бори, дороги, вибалки. Прикмети Новгородського регіону, томоміміка, а також одяг, звичаї, діалект надають емоційній атмосфері твору відчуття достовірності, передають екзотичність волинсько-української природи. Це дозволяє письменникові наблизити легендарне минуле до дійсності, показати, що життя слов'ян має глибоке коріння в історії, для того, щоб жити далі, треба знати про те, що було, бути гідним пам'яті своїх предків.

7. Робота в групах.

(Учитель кожній групі роздає інформаційні картки, в яких пояснюються традиційні для слов'ян образи-символи).

Завдання: з допомогою інформаційних карток дослідити використання Адамом Міцкевичем у баладі «Світязь» традиційних образів-символів, з якими в уявленнях слов'ян пов'язані усталені значення.

Картка №1. Вода – символ першоматерії, плодючості, початку й кінця всього суцього на землі; у християн – символ очищення від гріхів, смерті й поховання, життя і воскресіння із мертвих, чесності й правдивості, сили, дівчини та жінки.

- У баладі «Світязь» з водою (озером) пов'язана тема смерті й відродження народу, історія жіноцтва Туганової держави, мотив духовної сили народу, яка полягає в його єдності й прагненні до волі.

Картка №2. Синій, блакитний колір – символізує довір'я, безкінечність, сум. Це колір неба і води. У християнській культурі він асоціюється з вічною божественною істиною. Означає також добротність, добру славу, вірність.

- Синій колір озера Світязь («безодня блакить») навіює печальну згадку про минуле, про загибель Туганової держави. Водночас цей колір допомагає авторові утвердити святенність боротьби за свободу, добру славу, яку нескорений народ залишив по собі. Образ жінки, що раптово з'явилася із синіх хвиль, утілює думку про вірність своєму народові.

Картка №3. Білий колір – символ невинності, чистоти, доброчесності, світла, сонця, життя, вічності. У християнських традиціях біле означає спорідненість із Божим світом. У білому зображуються ангели, святі. Водночас білий має і протилежну символіку: це знак смерті, порожнечі, мовчання. Слов'яни одягали покійників у білий одяг.

- А.Міцкевич використав усе розмаїття значень білого кольору в баладі «Світязь». Народ Туганової держави жив щасливо, але з приходом гнобителів життя людей загрожує небезпека. «Біле нас щось огортає» - ця фраза символізує смерть, яку мужньо приймає народ. Але водночас це і знак божого світла, яке рятує людей із неволі і через смерть наближає до вищого божественного смислу. Білі квіти, на які перетворилися дівчата й жінки Світязя, уособлюють духовну чистоту та невинність. Однак тим, хто загрожує всьому «білому» - чистому, вільному, доброчесному – квіти несуть смерть.

Картка №4. Лілія (купава) – символ цноти, чистоти, непорочної краси. Водночас вона – символ смерті, відданості, помсти покійника, квітка Пресвятої діви.

- Білі купави у баладі Міцкевича «Світязь» уособлюють духовну красу народу, який бореться за свою волю. Поет розвинув традиційний фольклорний мотив «помсти покійника» у мотив «помсти квітів». У такий спосіб автор показує продовження боротьби за свободу, карає гнобителів, закликає всі народи звільнитися від поневолення.

Картка №5. Зелений колір – колір трави, символ природи, молодості, плодючості, краси і радості, ствердження життя, миру.

- Білі купави у «лісті зеленім» у баладі Міцкевича втілюють віру поета у свій народ, у продовження його життя, нове відродження, мирне вільне існування.

IV. Підсумки уроку.

Слово учителя. І досі на дзеркалі води Світязя милуються Божим світом чудові купави, нагадуючи нащадкам про подвиг простих жінок, про їх безмежну гордість, про любов до батьківщини. І ці тендітні квіти наче звертаються до нащадків - **а що зробили ви для своєї Батьківщини?**

...Закінчена балада, але ні сучасникам Адама Міцкевича, ні нам не дає спокою це запитання. І в цьому, я впевнена, заклик поета, громадянина і патріота.

- У чому секрет балади Міцкевича «Світязь»?

V. Домашнє завдання. Повідомлення про Дж.Байрона

Балада Адама Міцкевича «Світязь» (1820-1821)

Перекладач: М.Пригара

Джерело: З книги: Міцкевич Адам. Вибране: Поетичні твори.- К.: "Веселка", 1984

Михайлові Верещаку

Хто, в Новогрудським мандруючи краї,

Прагне на все надивитись,

Хай у Плужинським бору побуває,

Гляне на озеро Світязь.

В пуці дрімучій розкинулись води -

Ясна і чиста рівнина,

Пуца їх тінню густою обводить,

Озеро - ніби крижина.

А як нічною проїдеш порою -

Станеш, затримавши подих:

Зорі побачиш вгорі й під собою,

Місяць у небі і в водах.

Чи то із небом злилися безодні,

Водяна дика пустеля,

А чи склепіння у саяві холоднім

Небо, ввігнувшись, стеле?

Ген береги, мов розтали поволі,

Сявом срібним повиті,

Наче ти в синім пливеш видноколі,

В тихій бездонній блакиті.

Вабить це озеро, тихе й погоже,

В пітьмі чаруючи очі;

Та лиш сміливець нечуваний може

Їхать туди опівночі.

Кажуть, там сила нечиста гуляє,

Бенкети в озері править.
Хто проти ночі про це повідає -
Страшно і слухати навіть.

Часом пори там почуєш нічної
Поклики й грім під водою,
Стогін жіночий і брязкання зброї,
Вигуки дикого бою.

Гамір цей грізний вщуха за хвилину,
Бір прибережний шепоче,
Тільки молитва над озером лине,
Тужне благання дівоче.

Що воно значить? І хто відгадає?
Хто ту безодню прогляне?
Різне про теє народ повідає,
Правди ж не знають селяни.

Дідичів Світязі славних нащадок,
Пан у Плужинах багатий,
Ці таємниці діставши у спадок,
Вирішив їх розгадати.

Тож повелів він у ближньому місці
Довгі човни будувати,
Невід завглибшки аршинів на двісті
Кращим рибалкам в'язати.

Я остеріг, що тут божої волі
Спершу спитатися треба,-
Дзвони гудуть не в одному костьолі,
Линуть молитви до неба.

Ксьондз із Цирина прибув на посвяту,
Благословення складає,
Ловлю за пановим гаслом почато,
Невід у воду пірнає.

Тоне, потяг поплавці за собою,
Вглиб - нескінченна дорога.
Стелиться слід за ним пінний стягою...
Певне, не зловлять нічого!

Ось підтягають до берега крила,
Мокрі зближаються сіті...
Що за страховище хвиля укрила?
Хто б то повірив у світі!

Ні, не страховище - жінку впіймали
Десь у підводній яскині:
Кучері білі, уста мов корали,
Очі великі та сині.

Плине до берега дивна істота.
Люди стоять остовпілі,
Дехто й тікати лаштується потай,-
Жінка підводиться з хвилі,

Каже: "Чи знаєте ви, що донині
Всіх, хто тут плавав зухвало,
Озеро, знявши вали білопінні,
В прірві підводній ховало?"

Тож за цікавість пугу в нагороду
Всім вам загинути б нині,-
Тільки ж бо нашого, пане, ти роду,
Славногo в рідній країні!

Тим, що цей розшук почавши без тям,
Бога ви все ж не забули,
Бог вам сьогодні моїми устами
Давнє повіда минуле.

Тут, де сумні простягаються піски,
Аір росте та купава,
Місто колись було, сповнене блиску,
Пишна Туганів держава.

Світязь, ясною багата красою,
Мужньою силою воїв,
Під можновладних державців рукою
Квітла у славі й спокої.

Там, де цей ліс простягнувся похмурий,
Ниви стелилися здавна,
Ген Новгрудок здіймав свої мури,
Древня столиця преславна.

Раз по Литві покотилась тривога:
Цар із Русі наступає,
Військо його оточило Мендога,
Сили ж у князя немає.

З дальніх кордонів він кличе дружину,
Пише до князя Тугана:
"Княже, рятуй! Помози, бо загину!
Сила іде нездоланна".

Батько мій, те прочитавши послання,
Кличе: "Збирайтеся, вої!"
От і зійшлися вони на світанні,
Всяк при коні та при зброї.

Гримнули сурми, дружина рушає,
Князь виїжджає в діброву.
Раптом стає він і руки ламає,
В замок звертаючи знову.

Каже до мене: "Як власних підданців
Сам на поталу я кину?
Світязь не має ні мурів, ні шансів,
Тільки-но смілу дружину.

Як розділю своє військо надвоє,
Князю не дам оборони,
А коли всі ми підемо до бою,-
Як будуть діти і жони?"

"Батьку,- кажу я,- снагою і хистом
Допомози батьківщині!
Бог захистить нас. Вночі я над містом
Ангела бачила нині.

Світязь мечем він уквив на хвилину,
Мовив, прекрасний, як сонце:

"Поки мужі захищають країну,
Я буду вам оборонцем!"

Батько послухав, рушає до бою,
Ніч наступає в тривозі.
Раптом ми чуємо брязкання зброї,
Крики "ура" на дорозі.

Гримнув таран, завалилися брами,
Сиплються градом уламки,
Сиві діди і жіноцтво з дітками
Товпляться з плачем до замку.

"Леле! - гукають.- Он сунеться військо!
Русь за ворітьми лютує!
Вбиймо себе, бо загибель вже близько.
Смерть від ганьби урятує!"

Лють погасила тремтіння тривоги!
Люди жалю вже не просять,
Золото, шати жбурляють під ноги
І смолоскипи приносять.

"Хто не умре - буде проклят назавше!"
Бачу, рятунку немає:
Той занімів, до порога припавши,
Той же сокиру здійсмає.

Що нам - неволю ганебну прийняти,
Військо впустивши вороже?
А як у себе життя відібрати?
"Боже,- гукнула я,- боже!"

Як не втекти нам від лютої кари,
Нас захисти перед нею,
Громом убий із високої хмари
Чи заховай під землею!"

Ледве останнє я мовила слово -
Біле нас щось огортає.
Очі втопила я в землю раптово -
Бачу: землі вже немає.

Так врятувався народ безборонний,
Так ми уникли неслави.
Бачиш квітки? То дівчата і жони,
Змінені в білі купапи.

Мов сніжно-білі метелики, линуть
Скрізь над водою німою,
В листі зеленім, як віття ялини,
Всипане снігом зимою.

Образ чарівний дівочої цноти
Барви квіток затаїли,
Тут їх життя обминають турботи,
Смерті незборної сили.

Царські війська, розпалившись у битві,
Владу їх встигли спізнати.
Тут зупинились вони по гонитві,
Цвітом квітчаючи лати.

Хто лиш сягнув там рукою у воду,
Вирвав вологі стеблини,
Раптом, хворобою вбитий страшною,
Згинув тієї-ж хвилини.

Давню подію забуто, здається,
Є тільки відгомін кари:
Цвіт цей "цар-зілля" в народі зветься,
Так його вславлено чари"

Мовила й зникла княжна під водою,
З нею човни всі та сіті,
З плескотом враз розійшлися надвоє
Води, туманом повиті.

Клекотом хвиля стрясає діброву,
З хвилі ніхто не зринає.
Води розгойдані сходяться знову,
Дівчини й сліду немає.